

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Квасний З.В.

Дрогобицька міська рада

В статті обґрунтовано доцільність розвитку малого підприємництва як повноцінного суб'єкта ринку. Наведено переваги і недоліки малого підприємництва. Досліджено організаційно-правові форми господарювання малого підприємництва в регіонах. Досліджено регіональні особливості малого підприємництва в Україні.

Ключові слова: мале підприємництво, малі підприємства, регіон, ринковий механізм, регіональні особливості.

Постановка проблеми. Економічний розвиток регіонів України свідчить про необхідність становлення малого підприємництва як повноцінного суб'єкта ринку, зміцнення його позицій в умовах глобалізації та відповідно зростаючого конкурентного середовища. Сектор малого підприємництва сприяє можливості вирішення низки важливих соціально-економічних проблем як загальнодержавного, так і регіонального значення, а саме: забезпечення зайнятості населення, підвищення рівня його ділової активності, зміцнення економічного потенціалу регіонів, сприяння розвитку конкуренції у підприємницькому середовищі.

За офіційними даними в Україні малі підприємства складають нині 93,7% від загальної кількості усіх підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності, а їх частка у ВВП та загальній зайнятості країни не перевищує 12% та 30% відповідно, тоді як у розвинутих країнах частка малого підприємництва у ВВП становить 50-60%, а на 10 тис. осіб припадає 500 малих підприємств. Відтак, сучасні реалії вимагають від малого підприємництва підвищення рівня його конкурентоздатності та збільшення внеску в економіку кожного з регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретично-методологічні та практичні засади становлення та розвитку малого підприємництва в регіонах досліджували багато українських та зарубіжних вчених, зокрема: Благун І.С., Варналій З.С., Виноградська А.М., Воротіна Л., Булатов А.С., Буєв В.В., Барановський О., Кужель О., Кузьмін О., Реверчук С., Чікалова Л. та інші. Дані автори досліджують природу малого бізнесу, його місце та роль у розвинутих ринкових економіках, загальні характеристики функціонування малого бізнесу в умовах перехідної економіки, акцентуючи при цьому свою увагу на різних підходах до вирішення проблем розвитку малих підприємств, а також питання необхідності підтримки цієї галузі на регіональному рівні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень, сучасні фінансово-економічні умови та нестабільність функціонування ринкової економіки актуалізують поетапний аналіз тенденцій функціонування малого бізнесу, а також виокремлення основних перешкод його розвитку.

Мета статті. Головною метою статті є визначити регіональні особливості функціонування малого підприємництва в сучасних економічних умовах

Виклад основного матеріалу. Результати наукових досліджень, дозволяють стверджувати, що малий бізнес є специфічною системою відносин в ринковій економіці, яка базується в основному на приватній власності на засоби виробництва з обов'язковим поєднанням функцій власника і учасника процесу виробництва з функціями розпоряд-

ника його результатів в одній особі, тобто єдність капіталу-функції і капіталу-власності. Малий бізнес виступає в певних організаційно-правових формах господарювання: малі підприємства, кооперативи і суб'єкти підприємницької діяльності. Ці форми мають свою організаційну структуру управління, займають найважливіше місце в структурі ринкової економіки, будучи чинником обмеження зростання цін і насичення ринку товарами і послугами, вони стають фактором протистояння монополізму на ринках [1, с. 18].

В сучасних економічних умовах мале підприємництво є вагомим елементом ринкових механізмів функціонування вітчизняної економіки, забезпечуючи створення значної кількості робочих місць для населення, надходження грошових коштів до державного бюджету шляхом сплати податків, розвиток підприємницьких важелів на регіональному рівнях тощо. Для підняття економіки України, необхідно розвивати дану сферу, яка може забезпечити 50-60% ВВП країни. Це можна зробити шляхом зниження суми сплати податків та державної підтримки, що не є достатньою на даний час. Слід відмітити, що на розвиток малого підприємництва впливають різноманітні чинники, переважно стримуючого характеру, зокрема: економічні, правові, інформаційні, соціально-психологічні. Держава повинна розуміти важливість розвитку даного напряму, особливо в умовах подолання фінансово-економічної кризи, адже на сьогодні підприємці малого бізнесу України стикаються з низкою проблем, а саме з неефективною системою управління, що призводить до тіньової економіки. Є також і низка проблем, які є спільними для малого підприємництва, а саме: слабкий захист прав власності, значний регуляторний тиск із боку держави та надмірний державний контроль, перешкоди на шляху започаткування багатьох видів бізнесу та надмірна кількість дозволів і ліцензій [2, с. 10].

Підвищення ефективності функціонування малих підприємств у вітчизняній економіці є важливим чинником економічного зростання, створення нових робочих місць, підвищення зайнятості населення, зміцнення економіки тощо. Малі підприємства – суттєва складова і масова суб'єктивна база цивілізованого ринкового господарства, невід'ємний елемент адекватного йому конкурентного механізму, оскільки саме вони надають ринковій економіці певної гнучкості, мобілізують значні фінансові та виробничі ресурси населення, акумулюють в собі потужний антимонопольний потенціал, слугують чинником розв'язання соціальних завдань. Економічні реформи, що здійснюються в Україні, є умовою становлення та розвитку малого підприємництва як необхідної складової формування ринкових відносин у державі. Саме малі підприємства, які не потребують значних стартових інвестицій

і гарантують високу швидкість обороту ресурсів, здатні найшвидше та економічно вирішувати проблеми реструктуризації регіональної економіки, формування та насичення ринку споживчих товарів в умовах дестабілізації економіки й обмеженості фінансових ресурсів.

Офіційно розвиток підприємництва в Україні бере початок з 1 березня 1991 року, а саме з набранням чинності Закону України «Про підприємництво», що визначив загальні правові, економічні та соціальні засади, умови здійснення підприємницької діяльності, а також визначив правові основи державного регулювання та підтримки підприємництва, відносин суб'єктів підприємницької діяльності й держави. Положення закону стали відправною точкою стимулювання створення підприємств, фірм, особливо малих та середніх форм бізнесу. Протягом даного періоду і до сьогоднішня політика державної підтримки малого підприємства зазнала багато змін у спробі адаптувати законодавчу базу до сучасних потреб малого бізнесу. Проте, сьогодні в Україні відсутній діючий механізм підтримки, розвитку та захисту бізнесу, про що свідчать недоліки і труднощі, які зустрічаються в процесі функціонування суб'єктів малого бізнесу.

Сучасні зміни в законодавчій сфері України визначили новий формат функціонування малого бізнесу. Такий крок пов'язаний, в першу чергу, з необхідністю уніфікації вітчизняного та європейського законодавства. Так, суб'єктами малого підприємництва виступають фізичні особи – підприємці та юридичні особи, у яких середня кількість працівників за рік не перевищує 50 осіб, а обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну 10 млн. євро. Суб'єкти господарювання – юридичні особи, що мають середню кількість працівників за рік більше 250 осіб та обсяг річного доходу перевищує суму, еквівалентну 50 млн. євро, відносяться до великого бізнесу. Інші суб'єкти господарювання відносяться до середнього бізнесу [3, с. 23]. Отже, як і в країнах ЄС, обсяг річного доходу в середньому бізнесі – до 50 млн. євро.

Нововведенням стало виділення мікропідприємництва (в межах малого бізнесу), суб'єктами якого можуть бути фізичні особи – підприємці та юридичні особи, у яких середня кількість працівників за рік не перевищує 10 осіб, а обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну 2 млн. євро.

Головним підтримуючим засобом з боку держави для малого підприємства є спрощена система оподаткування, обліку та звітності, яка діє з 1998 року. У 2012 році було прийнято новий закон «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», відповідно до якого державна підтримка суб'єктів малого підприємства включає: фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, у тому числі підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємства, що проводять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу [4]. Спрощена система оподаткування є необхідною частиною державної політики розвитку малого підприємства. Вона має відповідати принципам простоти визначення бази оподаткування та розміру податкового зобов'язання, мінімізації облікових процедур до рівня, доступного пересічному громадянину із загальною середньою освітою. Важливою вимогою є стабільність спрощеної системи оподаткування протягом довгого часу.

Мале підприємство, як специфічний підвид підприємницької діяльності, має також якісні особливості, які найкраще проявляються у притаманних йому перевагах і недоліках. Найсуттєвіші переваги цього підвиду підприємства можна систематизувати у такому вигляді [2, с. 9]:

1) економіко-виробничі (гнучкість, динамізм, сприйнятливості до нововведень, швидке насичення ринку, пристосування до мінливості технологій, компактність управлінської команди і багатофункціональність менеджерів, відсутність громіздких управлінських структур, простота інформаційних зв'язків та неформальний характер планування і контролю; невеликий обсяг використання фінансових ресурсів та висока оборотність капіталу; спрощена система збуту);

2) інституціональні (відкритість доступу та легкість входження до цього сегменту підприємництва);

3) соціально-економічні (забезпечення соціальної стабільності, насичення ринку праці новими робочими місцями);

4) соціально-психологічні (подолання відчуження від засобів виробництва та кінцеві результати виробничої діяльності, мотивація до праці, єдність права власності і безпосереднього управління підприємством).

Слід також зауважити, що у сучасних економічних умовах малий бізнес характеризується певними перевагами у розвитку, зокрема: збільшення числа власників, тобто формування середнього класу – головного гаранта політичної стабільності в демократичному суспільстві; зростання частки економічно активного населення, що збільшує доходи громадян і згладжує диспропорції у добробуті різних соціальних груп; створення нових робочих місць з відносно низькими витратами, особливо в сфері обслуговування; підготовка кадрів за рахунок використання працівників з обмеженою формальною освітою, які набувають свою кваліфікацію на місці роботи; ліквідація монополії виробників, створення конкурентного середовища; поліпшення взаємозв'язку між різними секторами економіки; розробка нововведень тощо [2].

Професор Орлова В.О. вважає, що найважливішою перевагою малого підприємства є інноваційна спроможність [5, с. 77]. Мале підприємство зароджується на основі нових ідей, реалізація яких дозволяє створити нову ринкову нішу (або новий ринок) й уникнути прямої конкуренції з великим бізнесом. Такі інновації пов'язані з початком виробництва нового продукту або надання нової послуги. Малі підприємства виграють не тільки за рахунок оригінальності, але і через індивідуальний підхід до задоволення потреб конкретного споживача, враховуючи його особливі інтереси і вимоги. Це дуже складно зробити великим підприємствам.

Інноваційна здатність малого бізнесу визначається низкою обставин [5, с. 78]: 1) інтелектом, талантом, ініціативністю, креативністю підприємця-власника; 2) самостійністю і незалежністю у прийнятті рішень власником підприємства (відсутність бюрократії); 3) відносно невеликими обсягами капіталу, необхідного для освоєння інновації і початку діяльності (можливі втрати будуть невеликими); 4) оперативністю, завдяки якій можна не втратити можливості реалізувати ідею інновації; 5) швидкість одержання доходу за рахунок скорочення строку створення підприємства і початку практичної діяльності. Враховуючи явні переваги у сфері інноваційної діяльності, слід зазначити, що з'явився окремий різновид малих підприємств, які

займаються розробкою інноваційних продуктів і/або доведенням їх до практичного використання. Вони можуть працювати або самостійно (особливо у розробці нових продуктів), або на замовлення великих компаній (найчастіше по доведенню інновацій до практичного використання), які прагнуть знизити витрати на інноваційну діяльність і підвищити її результативність. Завдяки спроможності до інновацій мале підприємництво відіграє в економіці (а саме її інноваційному розвитку) значну роль. За рахунок малих підприємств не тільки з'являються інноваційні продукти, але і відбувається поява підприємців-новаторів. Створення власних підприємств дозволяє їм, по-перше, реалізувати свою ідею, виходячи із власного бачення і, по-друге, почати практичну діяльність, роблячи свій внесок у розвиток економіки.

За рахунок переваг малі підприємства можуть змінювати (всупереч неокласичній теорії фірми) умови, у яких вони здійснюють економічну діяльність, змінювати структуру витрат, створювати стійкі конкурентні переваги. Тому вони повинні розглядатись як основа розвитку малих форм господарювання. Успіх реалізації державної політики сприяння розвитку підприємництва значною мірою залежатиме від її узгодження з регіональною політикою розвитку цього сектора економіки та дієвості органів регіонального управління і місцевого самоврядування. Адже сьогодні посилюється увага щодо розширення самостійності регіонів та надання ширших повноважень місцевим органам влади. Тому підтримка держави має бути спрямована на забезпечення повного використання малими підприємствами своїх природних переваг, а також на усунення, мінімізацію або компенсацію об'єктивних недоліків, у тому числі розширення можливостей долати їх самостійно. При цьому особлива увага повинна робитись на об'єктивних перевагах, прояв яких необхідно всіляко стимулювати. Особливо це стосується спроможності до інновацій. Інновації – це та сфера, де малі підприємства можуть одержати найбільший дохід, при цьому приносити користь національній економіці. У зв'язку з цим потрібно виділяти спеціальний напрям державної підтримки – допомога малим підприємствам у розробці і впровадженні інновацій. У цій сфері будуть переплітатись підприємницька та інноваційна політика, що вимагає відповідних механізмів як державного, так і регіонального управління.

Сектор малого підприємництва дуже різноманітний (за галузями діяльності малих підприємств, за видами підприємств, тощо), тому його підтримка також повинна реалізовуватись на основі диференційованого підходу. Урахування галузевої і видової специфіки – це основа для розробки програм допомоги малим підприємствам [6, с. 38].

Паралельно із властивими перевагами малому підприємству притаманні й певні недоліки, зокрема: хронічна нестача фінансових коштів, що пов'язано з низькою долею власного капіталу і необхідністю залучення позичкових коштів; обмеженість масштабів використовуваних засобів виробництва, зокрема неадекватність технічного оснащення і забезпечення сировиною порівняно з великими підприємствами; надчутливість до коливань економічної кон'юнктури та політичної ситуації, великий ступінь залежності від системи підтримки малого підприємництва; значна залежність від окремих великих замовників; слабок сегментування власної частки ринку й недостатньо міцні позиції на ньому; високий ризик та схильність до банкрутства.

Неповним та несистематизованим є стан нормативно-правового забезпечення щодо функціонування малих підприємств. Важливо наголосити, що несвоєчасним, без належного доповнення та супроводу є поповнення баз даних їх нормативно-законодавчої підтримки щодо базового рівня управління, документів дозвільного характеру, процедур стосовно отримання ліцензій, набуття прав на землю, користування майном тощо. Окреслені перешкоди створюють певну низку труднощів відносно ефективного розвитку та функціонування суб'єктів малого підприємництва.

Значною проблемою є необізнаність суб'єктів малого підприємництва стосовно використання консалтингових послуг. На сьогодні ринок консалтингових послуг знаходиться у стадії формування, становлення якого ускладнюється недовірою підприємців, високою вартістю їх якісних та своєчасних послуг. Наступною важливою проблемою є недостатня підтримка агропромислового комплексу державою та місцевою владою, що сприяло ліквідації фермерських господарств, руйнуванню їх матеріально-технічної бази, неефективному та неповному використанню сільськогосподарських угідь.

Відповідність підприємницького середовища умовам господарювання, а саме забезпеченість фінансово-виробничими ресурсами, реальна оцінка кредитних ресурсів та розмірів процентних ставок, системність та стабільність регуляторної політики держави, удосконалення дозвільної системи у сфері підприємництва, правовий захист підприємців та найманих працівників, будуть сприяти покращенню результатів діяльності малих підприємств, легалізації малого бізнесу, максимізації надходження коштів до бюджетів усіх рівнів [7, с. 61–65].

Малі підприємства розвиваються переважно у сфері торгівлі, громадського харчування, матеріально-технічного забезпечення, збуту та заготівлі. Більшість малих підприємств зареєстровані як промислові, а основні доходи отримують від торговельно-посередницької діяльності. Малі підприємства формуються як на державній, так і приватній формах власності та функціонують в усіх сферах економіки. Для забезпечення функціонування малих підприємств як невід'ємного елемента економіки України, з тими ж позитивними функціями, що виконують вони у розвинених країнах, необхідним стає стимулювання їх розвитку та підтримки [6, с. 40].

Висновки і пропозиції. Для розвитку та функціонування малих підприємств надзвичайно важлива роль приділяється регулятивній політиці на рівні регіонів. Тому основні засади регіональної політики щодо підтримки суб'єктів економічної діяльності, у тому числі малого бізнесу, повинні врахувати:

- пряме бюджетне фінансування підприємств з боку державного та місцевих бюджетів;
- податкові пільги;
- часткове покриття державою відсотків за кредитами та покриття інших фінансових витрат;
- державні гарантії за кредитами;
- обов'язкове державне страхування комерційних ризиків;
- пільгові тарифи на товари та послуги, що надаються державою або державним підприємством;
- списання заборгованості з податків і податкових зборів, які підприємство не в змозі покрити самостійно.

Ключовою характеристикою державної підтримки підприємств є ступінь її селективності, тобто та державна підтримка, що надається конкретним галузям та підприємствам. В Україні під-

тримка підприємств є переважно селективною і у великій мірі спрямована на вирішення поточних проблем. Однак, слід відзначити, що мета як дер-

жавної, так і регіональної підтримки малого бізнесу – створення рівних умов для всіх суб'єктів господарювання, зайнятих у сфері бізнесу.

Список літератури:

1. Беззубова М. О. Регулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / М. О. Беззубова. – Київ, 2010. – 28 с.
2. Квасній З. В. Малий бізнес в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / З. В. Квасній, О. Я. Щербан // Проблеми і перспективи стійкого розвитку підприємств малого та середнього бізнесу України: [колективна монографія в 2-ох томах. Т.1] / під заг. ред. К. Ф. Ковальчука. – Дніпропетровськ : ІМА – прес, 2012. – 134 с. – С. 9-19.
3. Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: Указ Президента України № 727/98 від 03.07.98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/727/98>.
4. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 3. – С.23.
5. Орлова В. О. Природні переваги малого бізнесу – основа його розвитку / В. О. Орлова // Бізнес Інформ. – 2012. – № 1. – С. 75-79.
6. Билоус Г. М. Развитие малого предпринимательства в Украине / Г. М. Билоус // Экономика Украины. – 2010. – № 2. – С. 35- 41.
7. Білик М. Д. Фінансові результати діяльності малих підприємств: оцінка та прогнозування : [монографія] / М. Д. Білик, Т. О. Білик. – К. : ТОВ «ПанТот», 2012. – 280 с.

Квасний З.В.

Дрогобычский городской совет

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье обоснована целесообразность развития малого предпринимательства как полноценного субъекта рынка. Приведены преимущества и недостатки малого предпринимательства. Исследовано организационно-правовые формы хозяйствования малого предпринимательства в регионах. Исследовано региональные особенности малого предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: малое предпринимательство, малые предприятия, регион, рыночный механизм, региональные особенности.

Kvasniy Z.V.

Drohobych City Parliament

REGIONAL FEATURES OF FUNCTIONING OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

Summary

In the article the feasibility of small business as a full market entity. Are the advantages and disadvantages of small business. Organizational and legal forms of management of small business in the regions. Studied regional characteristics of small business in Ukraine.

Keywords: small businesses, small businesses, region, market mechanism, regional differences.